Horváth Péter

Szombati kurzus

második beadandó

Nem könnyű egyetem a barátomé. Legalábbis számomra nem. Nem vagyok iskolaérett. Képtelen vagyok két hét alatt annyi mindent elolvasni, amit feladatként a professzorom előír. Ideadta nekem Sherwood Anderson *Winesburg, Ohio* című novelláskötetét azzal, hogy a szerző a mindkettőnk által tisztelt és szeretett Hemingway irodalmi „előfutára", később jóismerőse, párizsi szalonjában verbuválta össze őket Gertrude Stein, s ha már szóba került a nevezetes hölgy (aki kedvelte, ha úrnak szólítják), mindjárt olvassam el az ő híres könyvét is, Alice B. Toklas önéletrajzát, tessék, kölcsönadja.

Szédelegve battyogtam haza a kurzus helyszínéről, és nem csak az ott fogyasztott barna sör tett kótyagossá és kétségbeesetté, hanem a majdani beadandó réme is. Hogyan lehetne rávenni szeretett professzoromat, hogy fékezze magát? Vagy miként lehetne basztergálni túlkoros növendékét, hogy képes legyen legalább részben megfelelni a baráti kurzus magas elvárásainak?

Mindkét út járhatatlan, mondom most, utólag, miután egyrészt a professzor úr marhamáj nagyságú szívének, másrészt annak köszönhetően, hogy hablatyolni nagyon tudok, egy kegyelemkettessel átmentem a vizsgán.

*

Igyekvő valakinek tartom magam, tehát becsülettel nekiültem a hátam közepére sem kívánt feladatoknak. Én azt gondoltam, hogy a tanár úr majd mesél a speckolon, sör mellett anekdotázik, és én szórakozva hallgatom. Munkáról szó sem esett a terveim közt.

Mindegy, te akartad, Petike, szívjad, fiam, szívjad, derekasan!

Találomra kiválasztottam hármat a Sherwood Anderson kötetből, és szokásos délutáni szendergésem előtt fellapoztam őket. Olvasás közben el-elszenderedtem, s ha egy-egy oldal közt végleg elnyomott az álom, olyan lelkifurdalásra riadtam, amit még most is érzek.

Nem nyűgöztek le a novellák; ahogy átfutottam, mindjárt el is felejtettem őket. Másnap azért írtam pár sort Sherwood Andresonról, mindjárt egy teljesen feleleges anekdotával kezdve, amely szerint főiskolás szobatársam, a nálam fél generációval idősebb Kurucz Sándor

operatőr (olyan tehetséges volt, mint a nap, ezért felnéztem rá és bátyámként tiszteltem) egy nap megkérdezte: „Hemingwayt olvasol? Inkább Sherwood Andersont olvass.” Mivel Kurucz Sanyi csak a bátyám volt, nem tartottam kötelezőnek, hogy kérésének megfeleljek.

De szeretett tanárom óhaját komolyan kell venni.

Tücsköt-bogarat összelapátoltam a beadandó dolgozatomba, és elkezdtem neki felolvasni a következő szeánszunkon.

– Sherwood Anderson általam nagynehezen elolvasott három írása mindenben megfelel a novella klasszikus szabályainak: pontos, lényegre törő, puritán fogalmazásmód, minimális cselekmény, a mű mégis bevilágít...

– Igen, ezt a világítást jól mondod! – szakított félbe a professzor úr. – Én azt szoktam mondani – folytatta –, hogy a jó novella olyan, mint egy erős fényű zseblámpa, amelynek szűk fénykörével a szerző bevilágit egy sötét szobába, kiemeli néhány részletét, mi mégis pontosan el tudjuk képzelni a szoba egészét. Az elbeszélés más műfaj – kortyolt barna sörébe –, annak szerzője egyszerűen felkattintja a szoba nagylámpáját, és a szétáradó fényben neked kell eldöntened, hogy mit vagy kit gondolsz a szoba tárgyai és lakói közül fontosnak.

Úgy éreztem, ezzel ki is végezzük Sherwood Andersont.

Tévedtem.

A tanár úr félretolta a kocsmaasztalról a sör mellé elénk tálalt, ropogósra sütött, mártogatós kiflik tálcáját, korbársonyzakója oldalzsebéből előhalászott egy viharvert könyvet, és az asztalra helyezte.

– Megrendeltem neked ezt a ritka, régi példányt. Olvass majd bele.

A kísértethajó utolsó útja című kötet 1982-ben jelent meg Tóbiás Áron szerkesztésében a Kozmosz Kiadónál – 38 000! példányban. Ha jól számolom, a könyvben harminc magyar író mutatja be egy-egy miniesszé erejéig a világirodalomból választott kedvenc novelláját. Ebben beszél a tanár úr Sherwood Anderson *A ki nem mondott hazugság* című novellájáról.

Nem birok a véremmel, megint egy lényegtelen anekdota következik. A Fiatal Írók József Attila körének vezetőségi ülésén vetődött fel az ötlet, írjunk mi is miniesszéket a kedvenceinkről, ahogyan azt az „öregek” tették. Az ötlet hamvába holt. Én Esterházyt kértem levélben egy ilyen dolgozat megírására azzal, hogy én az ügyben csak afféle „felhajtó” vagyok, sem megítélni, sem szerkeszteni nem fogom a beérkező írásokat, és hogy én Bohumil Hrabalról írom majd a magam dolgozatát. Péter válaszlevele megvan valahol a Reménytelen kacatok névvel felcímkézett dobozaim mélyén. „Kedves Péter, köszönöm felhajtásodat, de – szögletes zárójel – a kézirat itt megszakad – zárójel bezárva.” Nem csak ő mondott

nemet, a büszke ifjú írók nem kívántak foglalkozni világirodalmi elődeikkel, így tervezett kötetünkből nem lett semmi. Csattanó helyett: Esterházy néhány évvel később hosszú dolgozatot írt Hrabalról.

De vissza az „öregek" kötetéhez, s benne a tanár úr dolgozatához.

Az őt jellemző visszafogott, szerény modorban többek közt előadja benne, hogy az amerikai szerzők közül valószínűleg Sherwood Anderson műveit olvassák a legkevesebben, pedig a húszas évek fiatal amerikai írói tőle tanultak realista szemléletet és puritán írástechnikát. „Hősei egyszerű férfiak és nők. Az író leírja, mint teszik-veszik köznapi dolgukat, hogyan állnak meg egy üzletajtóban vagy a Fő utcán egy kis nézelődésre, beszélgetésre, s közben mit gondolnak; töprengéseik nyomán esetleg nyugtalanító érzés lesz rajtuk úrrá valamely régebbi vagy új keletű cselekedetük kapcsán, ez netán felzaklatja őket annyira, hogy megvilágosodik előttük életük értelme vagy hiába-valósága. // Az itt bemutatott írás egy alkonyatba forduló délutánon két férfi gondolatairól és zaklatott párbeszédéről szól. Ray Peterson és Hal Winters körül semmi nem történik másként, mint egyéb napokon, de szembekerülnek az igazsággal – a másokéval és a magukéval –, s ettől kis időre elvesztik, a fejüket. Aztán minden megy tovább, de valamit súlyosabban értenek az életből, sorsukból, akárcsak mi, akik olvassuk a novellát."

Az idézetnél persze bővebb kisesszéből leginkább az fogott meg, amit a tanár úr – egy félmondatba rejtve – az igazságról mond. Egyrészt, hogy van „övéké" és „másoké", tehát nem létezik oszthatatlan, örök igazság. „Hiszen az az ember műve – írja pár sorra feljebb – s minden igazság ködös gondolatokból áll össze." Ezzel voltaképpen a századforduló évtizedétől számítható nagy művészeti, filozófiai és társadalmi változások lényegét fogalmazza meg: nincs isteni rend a világban, eltérő érdekek, akaratok, s olykor hangulatok határozzák meg az egymással vetekedő, lokális igazságok tartalmát. A viszonylagos igazságok véres tengerében vergődő ember soha nem érhet többé megingathatatlanul szilárd partot.

Nem állíthatom, hogy a *Ki nem mondott hazugság* hidegen hagyott. Elsősorban írásszakmai szempontból izgatott. Kezdő tollforgatóként anélkül írtam vagy kéttucat, jól sikerült novellát, hogy egy percig is eltűnődtem volna a műfaj törvényszerűségein. Most, a tanár úr remek zseblámpás hasonlata és a *Ki nem mondott hazugság* által ihletve nekiültem, hogy megírjak egy tudatosan felépített *short story-t* a szomszédunkban lakó öregemberről, akit hosszú évek óta jól ismerek. Hemingway szerint minden valamirevaló írónak írnia kell egy novellát arról, amit

igazán ismer. Azt is mondta, hogy napi penzumát ő mindig akkor fejezi be, amikor már tudja, miként fogja folytatni másnap az írást.

Nekiültem, hogy egy új, saját művel bizonyítsam, nem terméketlen talajra hullottak professzorom magvas szavai. A dolog jól indult, másnap is tudtam folytatni a sztorit, harmadnap, sőt, negyednap is... Immár sokadik napja dolgozom rajta; a mese egyre nyúlik, bővül, ma már biztosan tudom, hogy soha nem lesz novella belőle.

*

Közben alaposan belenyaltam a Toklas önéletrajzába is. Ebben Gertrude Stein saját magáról meséltet a társalkodónőjével, szinte végtelen, ad hoc prózafolyamban. Majd minden oldalon megemlítődik egy-egy világnagyság, akivel Gerturde gyakran időzött a múlt század első évtizedeiben, Párizsban. Mohón olvastam, mivel az emlegetett festőzsenik kedvenc példaképeim voltak tinédzserkoromban; képzőművésznek készülve odavoltam az izmusok festőiért. A gimnáziumi művészettörténet órákon izgatottan követtük képről képre az impresszionisták csodálatos műveit, amelyeken a tájak, csendéletek és emberek naturalista ábrázolásánál fontosabbá vált a benyomás, amit a festők a világ szemlélése közben szereztek. Szinte tűkön ülve üdvözöltük a kubizmus felbukkanását, amelynek alkotói elsősorban az ábrázolandó tárgy szerkezetét próbálták megfejteni oly módon, hogy alkotórészeit az ismert kubumokra, mértani testekre és síkokra bontva festették meg. Aztán az expresszív kifejezés mestereivel ismerkedtünk, köztük az őrült bajszú Salvador Dalíval, és így tovább... a vadaktól az absztraktokig.

Tanulmányaim ájulásig tisztelt óriásai egyszerű emberként jöttek és mentek Gertrude Stein regénynek nevezett művének lapjain, mintha eleve ott laktak volna, és csak azért festették szédületes képeiket, hogy Gertud Stein jobbára érdektelen megjegyzéseket tehessen rájuk, miközben jónéhányat megvásárol közülük, és teleaggatja velük a fogadószobája falát.

A százhuszonkettedik oldalon félbehagytam Alice B. Toklas önéletírásának olvasását, annyira szédített ez a céltalannak látszó, folytonos jövésmenés. Ha gondolatban kitalált nevekre cseréltem a könyvben lakó világnagyságok nevét, az egész szöveg unalmas fecsegéssé vált. Kétségtelenül felidézte a legendás békeidők párizsi hangulatát, az ifjúság kalandjának ízeit, de beleuntam a kóstolgatásukba.

Szokása szerint beszeszelve apám azt mondta egyszer: „Csak annyit tanulhatsz meg, amennyit már úgyis tudsz." Ahogy sokszor, ekkor se értettem, mit akar mondani. Talán arra gondolt, hogy csak annyit érthetek meg a világból, amennyit eleve képes vagyok felfogni? A születésemtől

belénk kódolt hajlamaink és képességeink határait legfeljebb feszegetni tudjuk, átlépni aligha. Az tehát, hogy untam Gertrude Stein „locsogását", rólam többet árul el, mint az ő írói, szellemi kvalitásairól. Ha csak ezt tanultam volna meg második egyetemi szeánszunkon a professzoromtól, már ezért is hálás lehetek neki.

De felrémlett bennem még egy gondolatfoszlány. A világ többet változott köröttem az elmúlt hetven év alatt, mint amekkora változásra én magam képes voltam és vagyok. A hatvanas évek közepén találkoztam a modern festészet remekeivel Herbert Read *A modern festészet* című könyvében, amely afféle kiegészítő tankönyvként szolgált a mi középiskolánkban, 1965-ben, Szegeden. Gondoljatok bele: a könyv abban az évben jelent meg, *23 150 példányban*! Mint ma egy bestseller a vámpírokról. Nyilván fontosnak tartották. És az is volt. Emlékszem, egyenesen lázba hozott az, amiről a képek meséltek, és az is, ahogyan ezt tették. Úgy éreztem, valamiképpen irányt adnak alakuló ízlésemnek, gondolkodásmódomnak. Értékeltem én, illetve tudomásul vettem a klasszikusokat, de a modernnek nevezett képekről sugárzó erő és szabadság sokkal jobban izgatott. Az osztálytársaim javát is felvillanyozták. Mindannyiunk számára fontosak voltak ezek a képek, és hogy rajtuk keresztül ismerjük meg a világot és benne önmagunkat. A kollégiumban sokan olvastunk éjszakánként, elemlámpával a takarónk alatt. Úgy éreztük, az írott szó is élni segít.

Unokáim a párnájuk alá rejtett videojáték gombjait nyomogatva alszanak el. És ez nem a kultúra válságát jelzi, csak a változását. Ami az én generációm számára fontos volt, annak legalább a fele jobbára érdektelen ma már. A normális kiflit a boltban nosztalgia kiflinek nevezik. Amit egyszerűen kiflinek neveznek, az ízetlen vacak. Abból mégis tele rekesszel fogy naponta, amíg emebből talán mindössze két tucat. Igaz, háromszor annyiba kerül. Ezt műveli fogyasztóival a kapitalista gazdaság, vagy Salvador Dalí Elfolyó ideje? Nem tudom, hogy mindez hová vezet. Hogy a hajdani értékek helyett mit ad a mai kor a saját gyerekeinek. Valamit biztosan. Ám hogy mi ez a valami, azt se a professzor úr, se vénülő diákja nem is sejtheti.

A következő órán talán erről kérdezem a Mestert, vagy a pontosvesszőről.

Meglátjuk.